

RECENZJA

Izabela Terela*

**PAMIĘĆ SZKOŁY. RECENZJA KSIĄŻKI KATARZYNY
WYPIORCZYK-PRZYGODY, MIKLAŠZANKI.
WSPOMNIENIA BIOGRAFICZNE ABSOLWENTEK
PRYWATNEGO GIMNAZJUM I LICEUM IM. HELENY
MIKLAŠZEWSKIEJ W ŁODZI, WYDAWNICTWO
AKADEMII HUMANISTYCZNO-EKONOMICZNEJ
W ŁODZI, ŁÓDŹ 2017**

Andragogika jest jedną z dyscyplin pedagogiki, zajmuje się pedagogiką ludzi dorosłych oraz osób starszych. Jej zadaniem jest pobudzanie osób dorosłych do refleksji nad sobą, światem i innymi. W tym procesie pomocna może być metoda biograficzna, coraz częściej używana w obszarze tej dyscypliny naukowej. W Polsce zaczęto ją stosować w okresie międzywojennym, w postaci analizy pamiętników nauczycieli, samouków itp. Od lat 80. XX wieku, dzięki badaniom prowadzonym przez profesor Olę Czerniawską, terminologia andragogiczna wzbogaciła się o nowe pojęcia: biografia edukacyjna, drogi edukacyjne, pamięć dzieciństwa, pamięć szkoły, a także powstało szereg projektów międzynarodowych dotyczących edukacji dorosłych. Katarzyna Wypiorczyk-Przygoda, doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, zainspirowana, jak sama pisze, metodą biograficzną, postanowiła wykorzystać ją, aby odtworzyć historię społeczną przedwojennej instytucji edukacyjnej, jaką było Prywatne Gimnazjum i Liceum im. Heleny Miklaszewskiej w Łodzi. Była to szkoła dla dziewcząt z polskich inteligentkich rodzin i chrześcijańskich elit finansowo-fabrykanckich. W historii miasta i oświaty podkreśla się wysoki poziom i elitarny charakter tego Gimnazjum, szczególnie w okresie międzywojennym. Społeczeństwo łódzkie doceniało wyniki wychowania i nauczania w szkole, jej patriotyczny i chrześcijański charakter. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości szkoła była jedną z nielicznych, której przyznano prawo do przeprowadzania egzaminów maturalnych. Początkowo funkcjonowała w okazałej kamienicy przy ul. H. Sienkiewicza 22,

* Katedra Socjologii Kultury, Instytut Socjologii, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny Uniwersytetu Łódzkiego, e-mail: izabela.terela@gmail.com

następnie pod numerem 61. W roku 1911 ten siedmioklasowy zakład naukowy kupiła Helena Miklaszewska, członkini Zgromadzenia Pocięszycielek Najświętszego Serca Jezusowego, którego zadaniem była praca oświatowa. Jako przełożona powiększyła powierzchnię szkoły o piętro, wprowadziła jako wykładowy język polski. Wspomniana przeprowadzka w 1913 roku pod numer 61 oraz utworzenie pensjonatu dla zamiejscowych uczennic przyczyniły się do wzrostu liczby dziewcząt do 400. Kryzys gospodarczy lat 20. XX wieku stanął na przeszkodzie w realizacji planów powiększenia szkoły lub jej rozbudowy.

Niezwykłe interesujący jest fakt, iż Zgromadzenie Pocięszycielek Najświętszego Serca Jezusowego było zakonem ukrytym, część uczennic i rodziców nie zdawała sobie sprawy z faktu prowadzenia szkoły przez siostry bezhabitowe, choć przyjmowano jedynie ochrzczone dziewczęta. W 1928 roku przeniesiono szkołę do nowego gmachu, wzniesionego przy ul. G. Narutowicza 59a. Przed II wojną światową szkoła posiadała 6 klas szkoły powszechnej, 4 klasy gimnazjum i 2 klasy licealne, rozbudowano ją o dodatkowe skrzydło. W latach okupacji, od grudnia 1939 roku została przejęta przez żandarmerię niemiecką. Ukryte w jej murach dokumenty uległy zniszczeniu, a wewnątrz zostało zdewastowane. Uczennice kontynuowały naukę w ramach konspiracyjnych organizacji szkolnych, pod opieką swoich nauczycieli. Szkoła wznowiła działalność w lutym 1945 roku, trzy lata później przełożona i zarząd Towarzystwa (które ją prowadziło formalnie) nie wyraziły zgody na jej upaństwowienie, w związku z czym szkoła Miklaszewskiej została zamknięta. Budynek przekazano Uniwersytetowi Łódzkiemu.

*

Recenzowana książka składa się ze wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia oraz bibliografii. Zawiera również fotografie szkoły oraz jej absolwentek. Podstawowy materiał badawczy stanowią wywiady biograficzno-narracyjne przeprowadzone z uczennicami szkoły. W ramach jego uzupełnienia autorka poddała analizie dokumenty osobiste (tj. listy, dzienniki, spisane relacje i wspomnienia).

Na rozdział pierwszy składa się obszernie teoretyczne omówienie głównych problemów. Autorka wyjaśnia tu używane podstawowe pojęcia: wspomnienie, pamięć, pamięć autobiograficzna, pamięć zbiorowa, stosowane w kontekście nauk psychologii, historii czy socjologii oraz przedstawia literaturę przedmiotu. Najwięcej uwagi poświęca dwóm dziedzinom, które stanowią przedmiot jej zainteresowania i badań – szkole i osobom starszym. Celem badań stała się próba znalezienia odpowiedzi na pytanie, jak wyglądało Gimnazjum i Liceum Heleny Miklaszewskiej oraz jaką rolę odegrało w historii życia biorących udział w badaniu narratorek. W rozdziale tym znajdujemy również omówienie historii stosowania metody biograficznej i jej głównych założeń. Wśród zalet tej metody autorka słusznie szczególnie naciska kładzie na jej plastyczność, pozwalającą na dostosowanie jej do problemów badawczych oraz możliwość wykorzystania materiałów

osobistych. Ważna jest tu również możliwość prowadzenia analizy problemu badawczego tak w kontekście całego życia badanego, jak i w perspektywie historycznej.

W rozdziale drugim Katarzyna Wypiorczyk-Przygoda prezentuje metodologię badań. Ich przedmiotem są wybrane fragmenty biografii absolwentek Prywatnej Szkoły im. Heleny Miklaszewskiej w Łodzi, istotne ze względu na rolę, jaką w ich życiu odegrała edukacja we wspomnianej szkole. Oprócz celu poznawczego badań, autorka postawiła sobie za zadanie poznanie procesów, których podjęcie ma wpływ na kształtowanie się jednostki i jej przyszłości. Najważniejsze pytania, jakie sobie postawiła, to: *Jaka jest nasza pamięć o szkole?*, *Jaką rolę odgrywa ona w naszym życiu?* Aby na nie odpowiedzieć, autorka posłużyła się wywiadem narracyjnym, którego głównym założeniem jest uzyskanie opowieści o życiu, składającej się jednak nie z odpowiedzi na zadawane pytania, lecz będącej spontaniczną narracją, niezakłócaną przez badacza.

Spośród wysłanych dwudziestu zaproszeń do udziału w badaniu, trzynaście absolwentek szkoły Heleny Miklaszewskiej udzieliło wywiadów, w przypadku pięciu – wobec braku możliwości przeprowadzenia wywiadu – wspomnienia zostały spisane w formie listów. Faza zadawania pytań, ważnych z punktu widzenia badań, okazała się łatwiejsza dla badanych, określiła im bowiem konkretny temat opowieści. Autorka cytuje tutaj dyspozycję otwierającą rozmowy: *Proszę opowiedzieć o szkole Heleny Miklaszewskiej, o wspomnieniach, które zachowały się w Pani pamięci* (Wypiorczyk-Przygoda: 96). Wymienione powyżej trudności w kolejnych fazach wywiadu mogły wynikać ze zbyt ogólnej dyspozycji.

W kolejnym rozdziale, na podstawie przeprowadzonych wywiadów, zostały wyodrębnione obszary z życia szkoły i przeanalizowane w blokach tematycznych. Zostały one przedstawione na tle historii szkoły w okresie 1911–1948. Bazuje się tutaj na publikacji opracowanej przez uczennice, nielicznych dokumentach zachowanych w archiwach Zgromadzenia Pocięszycielek Najświętszego Serca Jezusowego oraz przewodniku *Spacerownik Łódzki*.

Pierwszym zagadnieniem przedstawionym przez autorkę jest czas, ujmowany w dwóch aspektach – umiejscowienia w czasie historycznym badanego fragmentu biografii edukacyjnej oraz oceny terażniejszości z perspektywy przeszłości i odwrotnie. Autorka zwraca tu uwagę na możliwe zniekształcenia, wynikające z dużej różnicy czasu pomiędzy danym wydarzeniem a badaniem. Im dalej jest od opowiadanego wydarzenia, tym mniej jest w stosunku do niego obiektywizmu i tym bardziej emocje mu towarzyszące są zniekształcone. Przeszłość prezentowana w narracjach jest naznaczona terażniejszością.

Następnie Katarzyna Wypiorczyk-Przygoda dokonuje analizy wspomnień, zgodnie ze swoimi założeniami badawczymi. Podkreśla tu, iż nie zależy jej na poznaniu obiektywnej historii szkoły, lecz tego, co Helena Radlińska nazywała „środowiskiem niewidzialnym”, a zatem zespołu zjawisk kulturalnych, psychologicznych, odczuć (Radlińska 1961: 51). Kolejno wyodrębnia obszary analizy,

zaczynając od pamięci szkoły. Dzieli ją na pamięć o jej budynku, historii; atmosferze; motywach jej wyboru; nauczycielach i innych pracownikach, koleżankach czy aktywnościach szkolnych, pozaszkolnych oraz stroju szkolnym. Publikacja ukazuje również obraz dawnej Łodzi, wspomnienia odtwarzają mapę miejsc ważnych dla uczennic, gdzie spędzały czas wolny, itp. Pomimo braku związku z przedmiotem badania, autorka zawarła taki rozdział w publikacji, co jest jej dodatkowym atutem.

Następnym obszarem analizy są wartości przekazane wychowankom przez szkołę w kontekście jej wpływu na kształtowanie się doświadczeń biograficznych. Na pierwszy plan wysuwają się tu uczciwość, prawdomówność, wzorce bycia dobrą chrześcijanką i patriotką – co widoczne jest w późniejszych losach narratorek.

Ostatnim omówionym obszarem, wyodrębnionym z analizowanych wywiadów, jest wizerunek siebie jako uczennicy w kontekście indywidualnym i społecznym. W drugim przypadku warto zaznaczyć duże przywiązanie do szkoły i przełożonej. Autorka zauważa, że narratorki silnie identyfikują się z miejscem, mówiąc *my* lub *szkoła*. Ta mocno zaakcentowana wspólnotowość zaowocowała związaniem się Koła Byłych Absolwentek, pierwotnie pełniącego funkcję opiekuńczą dla obłożnie chorej Heleny Miklaszewskiej, która po zamknięciu szkoły została pozbawiona środków do życia. Narratorki spotykają się do dnia dzisiejszego w rocznicę imienin przełożonej. W ten sposób absolwentki zachowują pamięć o szkole i budują własne poczucie tożsamości.

W toku analizy autorka przedstawia główne wątki narracyjne, odgrywające istotną rolę w procesie odtwarzania wspomnień. Są to przestrzeń, obyczaje i normy, stanowiące filary opowiadań. Szczególnie ten drugi wątek narracyjny jest ciekawy, gdyż dzięki istnieniu symboli w postaci stroju oraz sposobów zachowań, powstała charakterystyczna grupa, z którą jej członkinie nadal identyfikują się.

Autorka książki *Miklaszanki. Wspomnienia biograficzne...* podjęła próbę odtworzenia obrazu szkoły na podstawie wspomnień jej absolwentek. Dzięki tej publikacji poznajemy wydarzenia z przeszłości, które nie tylko wpisują się w osobiste doświadczenia badanych kobiet, ale stają się również elementem pamięci społecznej. Ich losy wplatają się w historię miasta. Monografia ukazuje fenomen szkoły, ciekawe formy stosunków międzyludzkich i reguły wychowania, nieznane w dzisiejszych czasach. Zastosowanie metody biograficznej w badaniach andragogicznych pozwala opowiadającym konfrontować dawne czasy ze współczesnymi. Omawiana publikacja pokazuje niezwykłą siłę relacji mistrz–uczeń, gdzie nauczyciele byli dla młodych dam autorytetami. Dzięki tym zaletom może służyć współczesnym polskim pedagogom w poznaniu nieprzemijających wartości dydaktycznych i wychowawczych, cechujących szkołę Heleny Miklaszewskiej.

Z perspektywy historycznej brakuje tu umiejscowienia szkoły Miklaszewskiej w kontekście obrazu oświaty w Łodzi, miasta wielokulturowego i robotniczego. Magistrat łódzki w okresie międzywojennym podejmował różne działania mające podnieść poziom szkoły do standardów zachodnioeuropejskich, choć nie

zawsze odnosiły one pożądany skutek (Pleszkun-Olejniczakowa 2015: 12). Drugim aspektem, którego w tej pracy moim zdaniem zabrakło, jest podjęcie próby opisanego losów innych absolwentek szkoły, z którymi siłą rzeczy autorka nie mogła się spotkać osobiście. W wielu przypadkach zapoznanie się z ich biografiami pokazuje, iż kierowały się wartościami przekazywanymi przez wychowawczyń w szkole. Przykładowo absolwentką przedwojennej szkoły podstawowej była Barbara Nazdrowiczówna, która poległa walcząc w Powstaniu Warszawskim. Po wojnie rodzice przenieśli jej szczątki do Łodzi. Na Cmentarzu przy ul. Ogrodowej był to pierwszy i przez długi czas jedyny grób, na którym widniał napis Powstanie Warszawskie¹. Obecnie istnieje w Łodzi drużyna harcerska imienia Barbary Nazdrowiczówny. Absolwentką szkoły Miklaszewskiej była również profesor Halina Szwarz – agentka wywiadu Armii Krajowej, działaczka społeczna, lekarka, twórczyni Uniwersytetów Trzeciego Wieku w Polsce.

Reasumując, omawiana książka poprzez wykorzystanie biografii świadków i bohaterów tej mikrohistorii, pokazuje świat, który przeminął. Wywiad narracyjny stworzył możliwości, by poznać historię szkoły i metody wychowawcze stosowane przez Helenę Miklaszewską, ale też ukazał sposób ich interpretowania we własnej biografii narratorek. Największymi atutami publikacji jest zgromadzony materiał badawczy oraz zastosowana metodologia. Powinna ona wzbudzić zainteresowanie osób zajmujących się takimi dziedzinami nauki jak socjologia, andragogika, pedagogika czy historia.

Bibliografia

- Czyżewski M., Piotrowski A., Rokuszewska-Pawełek A. (red.) (1996), *Biografia a tożsamość narodowa*, Uniwersytet Łódzki, Łódź.
- Pleszkun-Olejniczakowa E. (2015), *Kulturowy rozwój Łodzi w okresie międzywojennym*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica”, z. 3(29).
- Radlińska H. (1961), *Pedagogika społeczna*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Wypiorczyk-Przygoda K. (2017), *Miklaszanki. Wspomnienia biograficzne absolwentek Prywatnego Gimnazjum i Liceum im. Heleny Miklaszewskiej w Łodzi*, Wydawnictwo Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź.
- <http://zhr59ldh.blox.pl/2011/09/Basia-Marta-Nazdrowiczowna.html> [dostęp 3.08.2018].

¹ <http://zhr59ldh.blox.pl/2011/09/Basia-Marta-Nazdrowiczowna.html> [dostęp 3.08.2018].